روٚشنبیری گشتی

ئایا
ئافرەت و پیاو وەك یەكن

ئازاد رؤوف قەزاز

كە دەڕوانینە جیهانی لە یەكتر جیاوازی پیاو و ئافرەت، تێ دەگەین ژیان بەهەردوكیانەوە نەبێت بەڕێوە ناچێت، وەكو «توٚماس ساز» دەڵێ «پیاو دەتوانێ بەبێ ئافرەت بژی بەڵام ناتوانرێ بوترێ ئەو پیاوە زیندووە».[1].

ئەگەر توٚزێك لەلایەنی بایەلوٚژی و سایكوٚلوٚژی ئافرەت و پیاو وردبینەوە؛ دەردەكەوێت لەزوٚر لایەنی دەروون و ڕەفتارو هەست و نەست و هەڵوێست و بیركردنەوەشدا لەیەكتر جودان.

هەر لەیەكەم خانەی دروست بوونەوە ئەم جیاوازییە دەست پێ دەكات، چونكە یەكەم خانە گشت ئەو سیفاتە بایەلوٚژییانەی تێدایە كە لە ماوەیەكی داهاتوودا لەو كە سەدا دەردەكەوێت.

ئەگەر توٚوی پیاو، كە لە دوو كروٚموٚسوٚمی (XY) پێك هاتووە، كروٚموٚسوٚمی (Y) لەگەڵ كروٚموٚسوٚمی (X) ی ئافرەت كە لەدوو كروٚموٚسوٚمی (X X) پێك هاتووە یەكیان گرت، واتە بەم چەشنە (X Y) ئەوا ئەو كوٚرپەلەیە نێرینە دەردەچێت، بەڵام ئەگەر (X)ی پیاو لەگەڵ (X) ی ژن یەكیان گرت واتە (X X) ئەوا كوٚرپەلەكە دەبێتە مێینە.

جگە لەمەش دوو هوٚرموٚنی جنسی جیاوازن وا ڕەفتاری ئەم دوو توخمە دیاری دەكەن ئەویش هوٚرموٚنی نێرینەی (ئەندروٚجینە)و هوٚرموٚنی مێینەی (ئەستروٚجینە)ە.

(جا لەبەر ئەوەی مێشك زاڵە بەسەر هەموو فرمانەكانی لەش، ئەمە ڕاستی یەكە وامان لێ دەكات باوەڕ بێنین بە جیاوازی لە نێوان مێشكی نێر و مێدا، چونكە ڕەفتارو هەڵس و كەوتی ئەو دوو توخمە لەیەكتر جیلوازن، لەو ڕەفتارانە، تووڕە بوون و توندوتیژی و مەیلی شاڵاو بردنە لە لایەن پیاوەوە، كە چەند ڕەفتارێكی تایبەتین بەخوٚیەوە، هەمیشە زاراوەی (توتر ـ Agonistic) بەو وزە پەنگ خواردووە بەلێشاوە دەڵێن كە چەند ڕەفتارێكی وەك (هەڵاتن، هەڕەشەكردن، زوٚرانبازی، شاڵاو بردن، بەرگری كردن) دەگرێتەوە، ئەم ڕەفتارانەش گشتیان بە هوٚرموٚنی نێرینە (ئەندروٚجینەوە) بەستراو نەتەوە).[2]

(هەروەها هوٚرموٚنی مێینە (ئەستروٚجین) دەوری هەیە لەهێدی كردنەوەو، دەنگ ناسك كردنەوەو، پری و زوٚری قژە سەرو، كەم[3]

ڕۆشنبیری گشتی

کردنەوەی لە لەشداو نەرمی و ناسکی پێستی لەش)

دکتۆر ریکان ابراهیم دەڵێ :

پێویستە لەبنەڕەتدا ئاوڕێ لە سروشتی جیاوازی بایەلۆژی نێوان ئافرەت و پیاو بدرێتەوە، بەچەند نیشانەیەك پیاو لە ئافرەت جیادەبێتەوە - ناڵێم لەو باڵاترو بەرزترە، کێ وای وتووە؟! - ئەگەر ئەو نیشانانە نەبوونایە، پیاو، پیاوی پێ نەدەوترا، ئەگەر نەمان و نەبوونی ئەو نیشانانەش لە ئافرەتدا نەبوایە ئافرەت، ئافرەت نەدەبوو، هۆرمۆنی (تستیو ستیرۆن)ی نێرینە بەرجەستەکەرێکی بایەلۆژی هەمیشەیی تووکردن (البزار)، پەرەسەندن (الانتشار)، زبر کردن (التخشن)ە)[٤]

(تاقی کردنەوە سەلماندویەتی، کە توانستی دەرك پێکردنی شوێن (المکان)و، وەڵامدانەوە (الأستجابة) لە هەردوو تۆخمەکە (نێرومێ)دا بەدی دەکرێت، بەڵام لە نێرینەدا زووتر دەست پێ دەکات. . توانای فێربوون لەنێردا زیاترە لە مێیە، هۆکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئەو (دەمارە خانانەی) کەوتوونەتە لای پلی پێشەوەی قاوغی مێشك، ئەم دەمارەخانانەش بۆ هۆرمۆنی ستیرۆیدی (هۆرمۆنی نێرومێ) زۆر هەستیاران، جا زانایان لەو باوەڕەدان ئەم دەمارە خانانە لێپرسراوی توانستی فێربوونن، جا ئەم دەمارانەش بەهۆرمۆنی نێرینە ونە دەدرێن ئەمەیە یارمەتی منداڵی نێرینە دەدات بۆ ئەوەی پێشتر لەمێیە فێر بێت)[٥]

(لەناوێنێك هاتووە زۆر وردەکانی دەمارەخانەو بەشەکانی خانە لێك بەستراوەکان لە شوێنی بەیەکداچوونی دەمارەکاندا لەنێوان نێرو مێدا هەندێك جیاوازی هەیە، لەو شوێنانەدا کە ریشاڵە دەمارەکان (الشجیریة) ریزکراون لە ناوچەی بەیەکدا چوونی دەمارەکان و تەنانەت قەبارەی کۆمەڵی دەمارەخانەکان لە نێوانیاندا جیاوازی هەیە. . ئەم جیاوازییانە لە هەندێ ناوچەی دیاریکراوی ناو دەماخی هەردوو تۆخمەکە ئیسپات کراوە وەکو ناوچەی (تحت المهاد - هایبو ثالموس)و (النوی قبل البصریە ناوکە پێش بین)[٦]

ویتلسون - زانایەکی ئافرەتە - ئەوەی سەلماندووە کە پلی لای ڕاستی مێشك لە تەمەنی شەشساڵیدا لە لای کوڕان لە ئیشەکانیدا پسپۆڕی (تخصص) تەواو وەردەگرێت، بەڵام بەڵگە هەن لەسەر ئەوەی کچ تا تەمەنی سیانزە ساڵیش لای ڕاست و لای چەپی مێشکی هیچ چەشنە پسپۆڕییەکی تیادا دەرناکەوێت، ئەمەش ئەوە دەسەلمێنێت کە مێشکی نێرینە زووتر پسپۆڕی خۆی تەواو دەکات.

(ئەم جیاوازییە بایەلۆژییانە وای لە (ویتلسون) کردووە کە باوەڕ بەجیاوازی بەجێ هێنانی کاری ڕۆشنبیریش لەنێوان کچ و کوڕدا بێنێت، بۆنموونە: خوێندنەوە بە کردارێکی ئیدراکی دادەنرێت، بە هاوتایی دووپلی مێشکەوە بە ئەنجام دێت لە بەر ئەوەی دووکرداری شوێنی و زمانی (الحیزیة واللغویة) دەگرێتە خۆی، جا لەبەر ئەوەی مێشکی کوڕو کچ لە ڕووی ڕیزبوون و پێك هاتنیانەوە لە یەکتر جیاوازن و، لەو کاتەشدا کە فێری خوێندن دەبن لە تەمەنی (٦ - ١٠) ساڵیدایە، دووپلی، مێشکی کوڕ پسپۆڕی خۆی تەواو کردووە، بەڵام کچ هێشتا تەواوی نەکردووە. . تەنانەت بەڵگە هەن ئاماژەی ئەوە دەکەن، جیاوازی دەماخ لە نێوان نێرومێدا، تەنها لەسەر خێرایی پێگەشتن و پسپۆڕی نەوەستاوە، بەڵکو لەدوا پلەی گەشەکردندا ئەم جیاوازییە هەر هەیە)[٨].

لێرەدا ئێمە کە باسی جیاوازی نێوان ئافرەت و پیاو دەکەین، مەبەست فەزڵدانی کە سیان بەسەر کە سیاندانیە، بەڵکو مەبەست ناسینی جیهانی هەردوولایە. دەنا هەردووکیان هەر مرۆڤن و، تەواوکەری یەکترن و، پێویستیان بە یەکترهەیەو، دەبێ بەچاوی مرۆڤانە لەیەکتر بڕوانن.

جا بێدەنگی و ماتی ئافرەت و، لاوازی هێزو بازوویان و، پەنابردنیانە بەرگریان لەکاتی ناخۆشیدا، زۆرجار بۆتە هۆی زوڵم لێکردنیان لەلایەن پیاوەوە هەندێکیان لە مرۆڤ بەکەمتر ڕوانیویەتە ئافرەت و مافەکانی پێشێل کردووە؛ هەندێکی تریش دەڵێن: - بەتایبەتی لەم سەردەمەی خۆماندا - دەبێ ئافرەت لەگەڵ پیاودا لەهەموو کاروباریکادا یەکسان بن شان بەشانی یەك بڕۆن لەڕاستی ئەمەشیان هەرستەمە لەئافرەت دەکرێ؛ چونکە ناگونجێت دوان لە زۆر لایەن و ڕووەوە لە یەکتر جیاوازبن تەنها لەو ڕووەوە نەبێت مرۆڤن، کەچی لە هەموو کاروفرمانێکا وەك یەك پێی هەڵسن، بەڵکو دەبێ مافی هەردووکیان هێندەی کاروفرمانیان و، کارو فرمانیان هێندەی توانا و لێهاتوویی یان بێت.

لە گەردووندا لەم مەسەلانە زۆر دووبارە بۆتەوە دووشتی جیاواز بەیەك چاو سەیردەکرێن و یەك ناویان لێنراوە. . بۆنموونە شنە - نسیم - دووجۆرە:

شنەی دەریاو شنەی زەوی، بەهەر دووکیان دەوترێ شنە لەگەڵ ئەوەشدا پەیدابوون و پێکهاتن و دەوریان لەیەکتر جیاوازە. .

ئەگەر تۆزێك وردبینەوە تێدەگەین ئەم دووشنەیە هەریەکەیان بێ ئەوی تر دروست نابێت، کەچی جیهان و بە ئەنجام هاتنی هەردوو شنەکە زۆر لەیەکتر جودان و بەهەر دووکیان دەوترێ شنە. .

رۆشنبیری گشتی

ئافـرەت و پیـاو، نێـرو مێ، وەکـو شـنە لەیـەکتـر جیـاوازن بەڵام هەردوکیان مرۆڤن . .

ئەمجارە لە جیهـانی بیـرو ژمـارەکردن ورد دەبینەوە، سەیرێکی هێمـاکـاتی بیـرکـاری دەکـەین، هێمـای کۆکـردنـەوە (+) ولێ دەرکردن(-)ی تێدایە، کاتێ بەگشتی لە بیرکاری دەدوێین بەهەردوو هێمـاکـە دەوتـرێ هێمـای بیـرکـاری، بەڵام لەکاتی بەجێ هێنانی کرداری بیـرکـاریدا دەبێ هەر هێمایەك بە ناوی خۆیەوە ناوبنرێ کە (+) و (-)ە، دەنـا کردارەکەمان تێکرا هەڵە دەردەچێت . . ئافرەت و پیـاویش لە جیهـانی ئادەمیدا هەر رووکیان مرۆڤن، بەڵام لە ژیانی رۆژانـەداو لە مامـەڵـەکـردن و هەڵس وکەوتـدا هەر یەکـە جیهـانی تایبەتی دەروونی و بایەلۆژی خۆی هەیە . .

هەروەکـو دەزانین بۆگشت کارێ کـردن و ئـەنـجـامـدانێك (میـژ)ی دەورویـەرو ژینگـەو ناخی مرۆڤ دووجۆرە وەڵامدانـەوە هەیـە، ئەقڵی و عاتیفی :

ئایا پیاوو ئافرەت کامیان وەڵامدانەوەیان بۆ دنەدەرەکان عاتیفی یا ئەقلی یە؟!

هەڵبـەتـە وەڵامـدانـەوەی ئەقلی یا عاتیفی، دەبێ بەستـرابێتەوە بەگشت لایـەنێکی بایـەلۆژی و دەروونی و فرمان و دەوری ئەو کەسە لە ژیـانـدا . . ئاخۆ فرمانی کۆمەڵایەتی کامیان پێویستی بەعاتیفەیە یاکـامیـان پێـویستی بەئـەقڵە؟ باجـارێ بروانینە ئافرەت کە دەوری دایك دەبینێت، هەڵبەتە هۆرمۆنی وا هەبێت و تیایدا کاریگەر بێت، تابتـوانێ دەوری دایکێتی ببینێت، ئەو هۆرمـۆنـەش هۆرمـۆنی (بـرۆلاکتین)ە، دەبێ دایك خاوەن عاتیفەیەکی زۆر بێت، تابتوانێ دەوری دایکێتی بەرێك وپێکی ببینێت، جگە لەوەش منداڵ هەر لە سەرەتـای ژیـانیـەوە پێـویستی بەسـۆزو عاتیفە هەیە؛ تەنانەت ئەوە سەلمێنـراوە کە (ئـەو ناوچە دەماخی یانەی کەوتوونەتە ژێر مێشکەوەو لێ پرساون لە هەست و هەڵچوون لە قۆناغێکی زۆر زوودا پێ دەگـەن) . .[81] وەکـو دەروونناسان سەلماندویانە منداڵ لە قۆناغی کۆرپەلەیی و ساوایدا پێویستی یەکی زۆری بە عاتیفەیە، نەمانی ئەم عاتیفەیە لەمنداڵیدا، بەگەورەیی پێوەی دیارە . .

(ئـەوەش سەلمێنـراوە کە ئافرەت عاتیفـەی لە پیـاو زۆرتـرەو، کاریگـەری عاتیفی زووتر دەیجولێنێ . . دکتور. (ولیم هـ، فری)، لەگەڵ کۆمەڵێك لەهاوڕێیانی خۆی هەستان بە تاقی کردنەوەیەك بۆ زانینی هۆی گریان، ئەم تاقی کردنەوەیە لەسەر (۳۳۱) کەسدا کرا، ئەو کەسانەش خۆیان تەرخان کردبوو تەمەنیان لە (۱۸ ـ ۷۵) ساڵ بوو، بۆمـاوەی سی (۳۰)رۆژ هەمـوو رۆژێ دەیـخستنـە ژێـر کارتێکـردنی بەگـریـان هێنـان، لەرێ کارتێکـردنی عاتفی یەوە، لە ئەنجـامـدا لە ماوەی ئەو مانگەدا تێکرای ئافرەتان بە رێژەی (۳ , ۵) یان تۆمار کرد، تێکرای پیاوان بەرێژەی (٤ , ۱)یان تۆمارکرد .)[9]

هەروەها (د. ولیم هـ فری) لە ئەنجامدا پاش تەمەنی باڵق بوون دەردەکـەوێت، بەهـۆی ئەو گۆڕانـە کیمیـاوییانەوەیە کە بەسەر هەر دوولادا دێت، گرنگتـرین ئەم گۆڕانانە زیاد بوونی رێژەی هۆرمۆنی (برولاکتین)ە ـ هۆرمۆنێکە لەگەڵ کرداری پەیدابوونی شیردایە ـ کە رێـژەکـەی (٦٠٪) لە کورزیـاتـرە، کەواتە ئەم توخمە پەیوەندی بە کرداری گریانەوە لە ئافرەتدا هەیە)[10]

جا لێـرەدا بۆمـان دەرکـەوت کە ئافـرەت زیـاتـر جیهـانی عاتیفە بەسـەریـدا زاڵـە، دەمێنێتـەوە پیاووەکو بەڵگەنەویستێك کە جیهانی ئەتـلانیـەت بەسـەریدا زاڵ بووە . . ئەم بۆچوونە ئەوە ناگەیەنێت کە ئافرەت لە ئەقڵ بێ بەش بووە و، پیاویش عاتیفە تیایدا وشك بووە . بەڵکـو مەبـەست لەوەیە لە پیاودا رێژەی ئەقڵ زیاترە عاتیفە کەمترە، بەڵام لە ئافـرەتـدا رێـژەی عاتیفـە زاڵتـرە لە ئەقـڵ، سەرەرای بە ئەقلیش و بەعـاتیفـەش هەیـە، چونکـە پەیـوەنـدیـیـەکی ئۆرگـانی (ئـەنـدامی) لە نیـوان بیـرکـردنـەوەو هەست یاخود ئەقڵ و عاتیفەدا هەیـە، بیـرکـردنـەوە پەیـدا نابێ تاوەکـو حاڵـەتێکی هەڵچـوون نەیوورووژێنێ، بەڵام ئەم بیـرکـردنـە وەیـە . ناگـاتە ئەو ئامانجەی مەبـەستیـەتی تالەوهەستەی دنەی داوە رزگاری نەبێت، تا بتوانێ بە بۆچـوونێکی راست و بەشێنـە پێ بروانێتـە ئەوهەڵـوێستـەی بەرەو رووی بۆتەوە تا بگاتە هەڵێنجانێکی راست وررەوان وبەسەریدا زاڵ بێت، ئەمە ئەوە دەگەیێنێ بیرکردنەوە پێویستی بە ، عاتیفە هەیە بۆ خرۆشاندنی .

پاش ئەم روون کردنـەوانـەی پێشـوو ئاشکـرابـوو لە ئافـرەت لە رووی ئەقلیـەوە پلەی لە پیـاو نزمتـرە بەڵام لە رووی سۆزو عاتیفەوە بەرزتـرە، پیـاویش بە هەمان شێوە پلەی عاتیفەی لە ئافرەت نزمترە و لە رووی ئەقلەوە بەرزترە .

ئاسمـانی هەست و سۆزو عاتیفـە ئەو ئاسمـانـە بەربـڵاوو روونـاکـەیـە، بەسـەربەستی و هێمنی هەناسە دەدات لەومەیانەدایە گەشە دەکاو پێ دەگاو هەرگیز پیرنابێ . . !

ئەم ئاسمـانـە، ئاسمـانی سۆزو عاتیفـە کە ئافـرەت خاوەنیەتی شتێکی سـاکـارو ئاسـایی نییە، هەتا بڵێی مەزنە، ئاڵۆزە، بەیەکدا چووە بەجیهـانێکـە هیـچ پیـاوێـك، هەر پیـاوێـك بێت سەری

لیٚ دەرناکاو، ناتوانی خۆی بکوتێنە ناویەوە، مەگەر کەسێك شاعیرێکی رەسەن بێت یان بلیمەتێکی بەهرەدار بێت یاخود مروڤێك بێت رۆحی زۆر لە رۆحی ئافرەتەوە نزیك بێت. تابتوانیٚ ئەم جیهانە ئاشکرا بکات، وەکو شکسبیر و تاگور و (ئەحمەدی خانی و مەلای جزیری).

ئەم ئالۆزییەی جیهانی ئافرەت ئەوە ناگەیەنیٚ کە مەخلوقێکی جیایە لە پیاو، بەڵکو هۆی سەرەکی خۆشەویستی وعاتیفەیە، ئەم خۆشەویستییە کە لەدەروونی هەر مروڤێکەوە ئالاو بە «سەریدا زاڵ بوو» هەڵس وکەوتی ئاراستە دەکات، چارەنووسی رەوشت و کۆمەڵایەتی ورامیاری دەست بەسەر دەکات.

جاکەمی ئالۆزیوگۆڕان لە پیاودا لە چاو ئافرەت هۆیەکەی ئەوەیەکە خۆشەویستی ناتوانیٚ دەستی بەسەردا بگرێت وەکو ئافرەت لە ناخ و دەروەیدا ئاراستەی بکات. ، خاتوو (دەستاڵ) راستی وتوە کە دەڵیٚ :-

«خۆشەویستی رووداوە لە ژیانی پیاودا، بەڵام تێکرای مێژووی ژیانی ئافرەتە»[11].

پەراوێز:

---

(١) «النفس» دکتۆر عبي کمال لاپەرە ٦٧٤

(٢) جريدة طب وعلوم / الدماغ عند الأنثى والذكر ـ الخصائص والفروقات / د. عامر الانصاري / العدد الرابع / ١٩٨٨

(٣) النفس والعدوان / د. ريكان ابراهيم /ل٢٧

(٤) جريدة العراق / الأديب والمرأة /٦/٤/١٩٨٨

(٥) جريدة طب وعلوم / الدماغ عند الانثى والذكر / د. عامر الانصاري

(٦) جريدة طب وعلوم / الدماغ عند الأنثى والذكر / د. عامر الانصاري / العدد الرابع ٣

(٧) جريدة طب وعلوم / د. عامر الانصاري / الدماغ عند الذكر والانثى

(٨) جريدة طب وعلوم / د. نوري جعفر / تطور دماغ الفرد / العدد ٥٨٦٢ سنة ١٨

(٩) طب وعلوم / هل هناك انواع مختلفة من الدموع / ترجمة سوسن الراوي / العدد ٦٥٠٨

(١٠) هەمان سەرچاوە.

(١١) بروانە کتێبی «فلسفة الحب» تأليف عبداللطيف شرارة، ل٢١

ملخص البحث

هل يتماثل المرأة والرجل؟!

ئازاد رؤوف قادر

ان المرأة والرجل يفترقان في أول خلية التكوين، حيث ان الخلية التي تتكون منها المرأة هي خلية (XX) والخلية التي ستصبح ذكراً هي خلية (XY)، اذاً الذكر والانثى لايتماثلان وهما بعد في بداية التكوين، والظاهر هنا ان الناحية الوراثية لها تأثير على سلوك كل منهما، أضافة الى التأثيرات البيئية، وكذلك الهورمونات التي توجه كل منهما السلوك حيث ان الهرمون (استروجين) توجه سلوك المرأة وهرمون (الأندروجين) توجه سلوك الرجل، ويتبين من المقال ان العقلانية غالبة على الرجل،

والعاطفة غالبة على المرأة. وهذا لايدل على ان الرجل أفضل من المرأة بل الأمر نسبي، وتنظر اليها على اساس أنتمائهما الى العائلة الأنسانية ويختلفان من حيث التفكير والسلوك.. وتوجد شواهد كثيرة في الطبيعة، من هذا النوع حيث ينتمي حيث شيئان مختلفان الى أصل واحد ولكنها غير متماثلين مثل نسيم البر والبحر وتوجد فروقات تركيبية في دماغ كل من الذكر والانثى.

فهدوء المرأة وضعف قوتها، والتجائها الى البكاء عند مضايقتها، كثيراً كان سببا ليظلمها الرجال، وينظر بعضهم اليها بنظرة أقل من الرجل، وبعضهم يقولون ان المرأة يجب ان تتساوى مع الرجال في كل الأمور وهذا ايضاً غير صحيح أذ لايمكن لأثنين يختلفان في كل النواحي السايكولوجية والفسيولوجية والبايلوجية أن يكونا متساويين في كل الأمور والحقوق والواجبات بل من العدل ان تكون الحقوق بقدر الواجبات، والواجبات بقدر الطاقة والاستطاعة.. وهما متساويان من الناحية الأنسانية، وتعامل المرأة بأنها انسانة ولها الحقوق الانسانية كالرجال.. ونحن نعرف ان لكل مثير نوعين من الاستجابة، الاستجابة العاطفية والاستجابة العقلية، وبأن

العاطفية تكون من قبل المرأة والاستجابة العقلية تكون من قبل الرجل..